

A gráfica feminista

Uqui Permui Martínez

A gráfica como expresión das ideas

O feminismo contemporáneo ten unha historia cargada de marcas e pintadas nas rúas que teñen como función comunicar, dun xeito rápido e directo, as súas mensaxes políticas. Estes *graffitis* son realizados, a maioría das veces, de maneira espontánea polas propias activistas. Malia seren gráficas bastante precarias, eran –e seguen a selo, en moitos casos– a única forma posible de facer visible e difundir unha mensaxe á marxe do discurso establecido; pódense considerar, daquela, armas de comunicación subversiva e, como tales, ilegais e anónimas.

Algo similar sucede coas pancartas e os carteis que se utilizan nas manifestacións, mesmo co propio corpo cando o empregamos como ferramenta política, aínda que, obviamente, é menos anónimo. En calquera caso, as gráficas que se usan teñen máis en común do que poderíamos pensar en principio.

Activismo gráfico

Desde os setenta, os movementos feministas, un dos colectivos sociais máis activos a nivel mundial, utilizaron todo tipo de ferramentas creativas para expresarse, na maioría dos casos de forma colaborativa e outorgándolle unha grande importancia ao proceso, tanto na creación de consignas como na produción, valéndose de técnicas como a colaxe e a fotomontaxe, que, ademais de seren técnicas doadas de desenvolver en colectividade, son claramente transgresoras; como sinala Raquel Pelta «socavan a pureza formal que desde as vangardas históricas dominou o deseño gráfico –e que atopou a súa máxima expresión na Escola Suíza–. Nese sentido, na gráfica feminista podemos atopar propostas realmente sucias, moi próximas ás expresións do movemento *punk*»¹.

Así mesmo, Martha Scotford chámalles a estas gráficas *messy history* (historias desordenadas), como unha forma alternativa de comunicar, transgresora e diferente á convencional. Scotford, igual que Pelta, oponas ás historias pulcras, dominadas pola clase media heteronormativa e privilexiada. Tamén Sheila Levrant –deseñadora e investigadora– relaciona esta desorde cos traballos de *patchwork* realizados polas mulleres, considerándoos como

¹ Raquel Pelta, *Feminismo: una contribución crítica al diseño*. Monográfica, 2012.

² Ece Canli, "Design History Interrupted. A Queer-Feminist Perspective", en *The responsible objects*, ed. de Marjanne van Helvert (Valiz, Amsterdam, 2016), 188-197.

³ The Chicago Women's Graphics Collective. Disponible en: <http://archive.is/f3DVn>.

⁴ Os carteis están recollidos en <https://www.facebook.com/graficafeminista/> ou en OMCA Collections <http://collections.museum-ca.org/?q=list/taxonomy/term/34061&page=>

⁵ See Red Women's Workshop, *Feminist Posters 1974-1990*. Four Corners Books, Londres, 2016.

⁶ Disponible en: https://es.wikipedia.org/wiki/Riot_grrrl.

un material de ensamblaxe de experiencias e fragmentos espazo-temporais, en contraste co racionalismo patriarcal, que desdeña o particular e persegue o universal².

Nesta liña podemos atopar traballos de varios grupos feministas, como as Chicago Women's Graphics Collective (CWGC), grupo fundado en 1970, e en activo ata 1983, que seguen a ser recoñecidas na actualidade como exemplo de feminismo, deseño social e activismo. O CWGC realizaba obradoiros de formación para as mulleres que se querían incorporar ao grupo, e os carteis e *slogans* creábanse, de forma colectiva, en encontros "onde a autocrítica era fundamental para acadar resultados eficaces"³. Este colectivo empregaba diferentes técnicas, sendo especialmente interesante o tratamento tipográfico, como nos carteis *Women are not chicks* ou *Women working*⁴, nos cales utilizan suxestivas composicións tipográficas e *lettering*. O obradoiro pechou definitivamente en 1990.

Tamén o grupo londiniense See Rede Women's Workshop creaba os seus carteis de forma colectiva. O grupo foi fundado por tres ex-estudantes de arte en 1974. "Reunímonos a través dun anuncio colocado en *Red Rag*, unha revista feminista radical pedindo mulleres interesadas en formar un grupo para mirar e combater as imaxes negativas das mulleres na publicidade e os medios de comunicación"⁵.

Un caso diferente é o das Riot grrrl, un colectivo feminista que naceu a principios dos noventa nos Estados Unidos, vinculado á música independente e que tiña como finalidade "bombardear o centro neuráxico da falocracia do *rock*", en palabras de Kim Gordon, baixista de Sonic Youth⁶. Un dos primeiros grupos foron as Bikini Kill, e o primeiro *fanzine* editouse en 1992. Un dos referentes máis coñecidos sería Kurt Cobain e o seu grupo Nirvana. A súa influencia tamén chegou ata o contexto español, aínda que en menor medida, con Pauline en la Playa, Las Vulpes ou Hello Cuca, entre outros grupos. A nivel tipográfico, é unha clara mostra do eclecticismo que se vivía en case todos os movementos sociais que seguían a consigna do "faino ti mesmo" (*do it yourself*), con propostas moi diferentes, radicais e sucias, propias do movemento *punk*.

Durante a década dos oitenta, e tamén cun uso tipográfico determinante, destaca especialmente o traballo de Barbara Kruger, neste caso xa usando letra tipográfica, normalmente a Futura Bold, coa que interpela directamente o público, que queda atrapado tanto polo grosor como polo tamaño das letras. A Futura, aínda que neste caso condensada, é tamén a tipografía utilizada polo colectivo de artistas Guerrilla Girls.

Aínda que ata agora os exemplos que expuxen son de tipografía robusta – negra, en pau seco–, tamén atopei o uso da letra caligráfica, maiormente en

Latinoamérica. Pódese dicir que está no lado oposto da anterior tipografía; é unha gráfica en minúsculas, escrita de maneira continuada. Un exemplo desta forma pódese observar no colectivo mexicano Polvo de Gallina Negra, fundado en 1983 por Maris Bustamante e Mónica Mayer; é un dos primeiros grupos de arte feminista en México, aínda en activo. Tamén as bolivianas Mujeres Creando utilizan para as súas pintadas de rúa a escritura caligráfica, que resulta próxima e amable, en contraste co contido, que adoita ser agresivo. O seu uso pode ser tamén como expresión de rexeitamento á tipografía centroeuropea. Este colectivo, que segue activo desde finais dos oitenta, publica libros e revistas como *Mujer Pública*, cunha liña gráfica moi similar, o que consegue crear unha identidade propia e recoñecida.

Outra experiencia interesante atopeina no Cairo (Exipto), onde as mulleres tiveron un papel importante nas manifestacións da contracultura, a partir da Primavera Árabe de 2011, xa que tamén a represión tivo unha maior incidencia sobre elas. Unha imaxe que se converteu en icona feminista e revolucionaria foi a dun grupo de axentes atacando unha manifestante con veo e medio espida. A partir desa imaxe, varias activistas e grafitas, como Bahía Shehab, Mira Shihadeb ou Geel el Shaikh, comezaron a pintar os muros do Cairo cun modelo en que se plasmaba un suxeitador azul e a mensaxe “longa vida a unha revolución pacífica”. Como declaran estas activistas, “a arte urbana é unha forma de zarandear a zona de confort e o ambiente relixioso”⁷. Creouse o grupo de grafitas/as Sit al-hita para darlles visibilidade e presenza ás mulleres no espazo público.

En todas estas manifestacións o que se pon en evidencia é, por un lado, a relación da gráfica rueira espontánea, sucia e rotunda cos movementos sociais en xeral e, máis concretamente, pola súa maior actividade na rúa, co movemento feminista. E, por outro lado, a homoxeneidade gráfica dentro dos colectivos como forma identitaria de recoñecelos e recoñecerse. Xa sexa co uso de maiúsculas en pau seco ou coa utilización da caligrafía continua, trátase de alcanzar o público da forma máis rápida posible e romper a dicotomía que lle outorga á masculinidade unha relación directa co espazo público, fronte ao espazo doméstico relacionado co feminino.

Esta identificación foi a que levou a Carmen Nogueira a realizar as letras bold en maiúsculas para o proxecto *Contenedor de feminismos* (Carme Nogueira, Uqui Permui e Anxela Caramés) e, de igual xeito, tamén o considerei apropiado para crear a gráfica nesta exposición que conflúe nun diálogo constante entre a arte e o activismo. Por último, quero destacar tamén a inclusión do símbolo do lambda (λ) coa finalidade de reforzar a letra e ampliar o seu significado. O lambda é, desde os anos setenta, un símbolo internacional dos movementos LGTBQI.

⁷ Noemí López Trujillo, *Grafiti, un arma contra el acoso sexual en Egipto. El Español*, 29 de xaneiro de 2016.

FEM
INIS
MOS